

BÀI 19

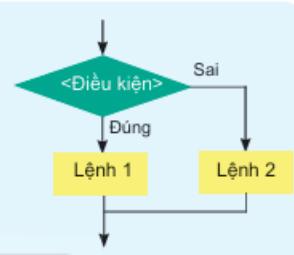
CÂU LỆNH RẼ NHÁNH IF

SAU BÀI NÀY EM SẼ

- Biết và trình bày được các phép toán với kiểu dữ liệu lôgic.
- Sử dụng được lệnh rẽ nhánh if trong lập trình.

Trong cuộc sống, chúng ta vẫn thường gặp các tình huống một việc được thực hiện hay không phụ thuộc vào một điều kiện. Ví dụ, em dự định, nếu ngày mai trời không mưa em sẽ đi chơi cùng bạn, ngược lại nếu trời mưa em sẽ ở nhà làm bài tập. Các tình huống như vậy trong lập trình được gọi là rẽ nhánh. Em hãy điền thông tin ở tình huống trên vào vị trí <điều kiện> và lệnh tương ứng trong sơ đồ cấu trúc rẽ nhánh ở Hình 19.1.

1. BIỂU THỨC LÔGIC

Hoạt động 1 Khái niệm biểu thức lôgic

Biểu thức nào sau đây có thể đưa vào vị trí <điều kiện> trong lệnh:

Nếu <điều kiện> thì <lệnh> của các ngôn ngữ lập trình bậc cao?

- A. $m, n = 1, 2$.   B. $a + b > 1$.   C. $a * b < a + b$.   D. $12 + 15 > 2 * 13$.

Trong Python, biểu thức lôgic là biểu thức chỉ nhận giá trị True (đúng) hoặc False (sai). Biểu thức lôgic đơn giản nhất là các biểu thức so sánh số hoặc xâu kí tự. Trong Hoạt động 1, các phương án B, C, D là biểu thức lôgic.

Quan sát các lệnh sau để nhận biết kiểu dữ liệu lôgic.

```
>>> a,b,s = 10,2,"Number" ← Gán a = 10, b = 2, s = "Number"
>>> a > 10 ←
False ← a > 10 là sai, b < 3 là đúng.
>>> b < 3 ←
True ←
>>> s == "number" ← s và "number" là hai xâu có giá trị khác nhau.
False
```

Các phép so sánh các giá trị số trong Python:

<	nhỏ hơn	>	lớn hơn	==	bằng nhau
<=	nhỏ hơn hoặc bằng	>=	lớn hơn hoặc bằng	!=	khác nhau

Chú ý: Với xâu kí tự cũng có đầy đủ các phép so sánh (sẽ học sau).

Các phép toán trên kiểu dữ liệu lôgic bao gồm phép **and** (và), **or** (hoặc) và **not** (phủ định). Bảng các phép toán lôgic như sau:

Phép toán and		
X	Y	X and Y
True	True	True
True	False	False
False	True	False
False	False	False

Phép toán or		
X	Y	X or Y
True	True	True
True	False	True
False	True	True
False	False	False

Phép toán not	
X	not X
True	False
False	True

Ví dụ. Cho các lệnh sau và dự đoán giá trị của các biến logic a, b, c.

```
>>> x, y, z = 10, 5, 9
>>> b = x < 11 and z > 5
>>> c = x > 15 or y < 9
>>> a = not b
```

Giải thích. Ta có x = 10, z = 9 do đó x < 11 là đúng, z > 5 đúng. Theo bảng phép toán and ta có b = x < 11 and z > 5 nhận giá trị đúng.

Ta lại có: x > 15 sai (vì x = 10) nhưng y < 9 đúng (vì y = 5). Theo bảng phép toán or suy ra c = x > 15 or y < 9 nhận giá trị đúng.

Cuối cùng, vì b là đúng nên a = not b sẽ nhận giá trị sai.

- Biểu thức logic là biểu thức chỉ nhận giá trị True hoặc False. Giá trị các biểu thức logic thuộc kiểu bool.
- Các phép toán trên kiểu dữ liệu logic là and (và), or (hoặc) và not (phủ định).

Mỗi biểu thức sau có giá trị True hay False?

a) $100\%4 == 0$ b) $111//5 != 20 \text{ or } 20\%3 != 0$

2. LỆNH IF

Hoạt động 2 Cấu trúc lệnh if trong Python

Cho trước số tự nhiên n (được gán hoặc nhập từ bàn phím). Đoạn chương trình như sau kiểm tra n > 0 thì thông báo "n là số lớn hơn 0".

```
if n > 0:
    print("n là số lớn hơn 0")
```

Em có nhận xét gì về cấu trúc lệnh if? Sau <điều kiện> lệnh if có kí tự gì? Lệnh print() được viết như thế nào?

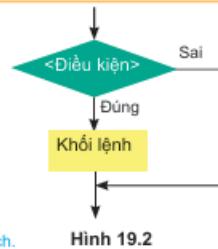

Để xử lý các tình huống rẽ nhánh, giống như các ngôn ngữ lập trình khác, Python cũng có các câu lệnh để mô tả cấu trúc rẽ nhánh:

Câu lệnh điều kiện dạng thiếu:

```
if <điều kiện>:          Sau điều kiện cần có dấu
                            hai chấm ":".
```

Nhóm, khối lệnh tiếp theo cần viết lùi vào và thẳng hàng, mặc định là 1 tab hay 4 dấu cách.

Hình 19.2

Khi thực hiện lệnh, Python sẽ kiểm tra <điều kiện> nếu đúng thì thực hiện <khối lệnh>, ngược lại bỏ qua chuyển sang lệnh tiếp theo sau lệnh if.

Câu lệnh điều kiện dạng đú:

```
if <điều kiện>:  
    <khối lệnh 1>  
else:  
    <khối lệnh 2>
```

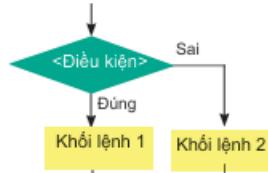
– Từ khóa if và else cần viết thẳng lề trái.

– Các khối lệnh 1 và khối lệnh 2 cần viết lùi vào và thẳng hàng, mặc định là 1 tab hay 4 dấu cách.

Khi thực hiện lệnh, Python sẽ kiểm tra <điều kiện> nếu đúng thì thực hiện <khối lệnh 1>, ngược lại thì thực hiện <khối lệnh 2>.

Ví dụ, nếu a, b là hai số đã được tạo thì lệnh sau sẽ in ra giá trị tuyệt đối của hiệu hai số:

```
if a > b:  
    print(a - b)  
else:  
    print(b - a)
```


Chú ý. Các khối lệnh trong Python đều cần viết sau dấu ":" và lùi vào, thẳng hàng.

Đây là điểm khác biệt của Python với các ngôn ngữ lập trình khác.

Câu lệnh điều kiện if thể hiện cấu trúc rẽ nhánh trong Python. Khối lệnh rẽ nhánh của if được viết sau dấu ":" , cần viết lùi vào và thẳng hàng.

Đoạn chương trình sau thực hiện công việc gì?

```
k = int(input("Nhập một số nguyên dương: "))  
if k <= 0:  
    print("Bạn nhập sai rồi!")
```


THỰC HÀNH

Các bài tập liên quan đến kiểu dữ liệu bool và lệnh if.

Nhiệm vụ 1. Viết chương trình nhập số tự nhiên n từ bàn phím. Sau đó thông báo số em đã nhập là số chẵn hay số lẻ phụ thuộc vào n là chẵn hay lẻ.

Hướng dẫn. Để kiểm tra một số tự nhiên n là chẵn hay lẻ, ta dùng phép toán lấy số dư n%2. Nếu số dư bằng 0 thì n là số chẵn, ngược lại n là số lẻ. Chương trình có thể như sau:

```
n = int(input("Nhập số tự nhiên n: "))  
if n%2 == 0:  
    print("Số đã nhập là số chẵn.")  
else:  
    print("Số đã nhập là số lẻ.")
```

Nhiệm vụ 2. Giả sử giá điện sinh hoạt trong khu vực gia đình em ở được tính luỹ kế theo từng tháng như sau (giá tính theo từng kWh điện tiêu thụ).

- Với mức điện tiêu thụ từ 0 đến 50 kWh, giá thành mỗi kWh là 1,678 nghìn đồng.
- Với mức từ 51 đến 100, giá thành mỗi kWh là 1,734 nghìn đồng.
- Từ mức 101 trở lên, giá thành mỗi kWh là 2,014 nghìn đồng.

Viết chương trình nhập số điện tiêu thụ trong tháng của gia đình em và tính số tiền điện phải trả.

Hướng dẫn: Gọi k là số kWh điện tiêu thụ của gia đình em. Khi đó theo cách tính luỹ kế trên chúng ta cần tính dựa trên các điều kiện sau:

- Nếu $k \leq 50$ thì số tiền cần trả là $k \times 1,678$ nghìn đồng.
- Nếu $50 < k \leq 100$ thì số tiền cần trả là $50 \times 1,678 + (k - 50) \times 1,734$ nghìn đồng.
- Nếu $100 < k$ thì số tiền cần trả là: $50 \times 1,678 + 50 \times 1,734 + (k - 100) \times 2,014$ nghìn đồng.

Chúng ta sử dụng lệnh round(t) để làm tròn số thực t. Chú ý trong máy tính dùng dấu "." để viết các số thập phân. Chương trình có thể như sau:

```
k = float(input("Nhập số kWh tiêu thụ điện nhà em: "))
if k<= 50:
    t = k*1.678
else:
    if k <= 100:
        t = 50*1.678 + (k-50)*1.734
    else:
        t = 50*1.678 + 50*1.734 + (k-100)*2.014
print("Số tiền điện phải trả là:",round(t), "nghìn đồng")
```

LUYỆN TẬP

1. Viết biểu thức logic ứng với mỗi câu sau:
  - a) Số x nằm trong khoảng (0; 10).
  - b) Số y nằm ngoài đoạn [1; 2].
  - c) Số z nằm trong đoạn [0; 1] hoặc [5; 10].
2. Tìm một vài giá trị m, n thoả mãn các biểu thức sau:
  - a) $100\%m == 0$ and $n\%5 != 0$
  - b) $m\%100 == 0$ and $m\%400 != 0$
  - c) $n\%3 == 0$ or ($n\%3 != 0$ and $n\%4 == 0$)

VẬN DỤNG

1. Giá bán cam tại siêu thị tính như sau: nếu khối lượng cam mua dưới 5 kg thì giá bán là 12 000 đồng/kg, nếu khối lượng mua lớn hơn hoặc bằng 5 kg thì giá bán là 10 000 đồng/kg. Viết chương trình nhập số lượng mua (tính theo kg) sau đó tính số tiền phải trả.
2. Năm n là năm nhuận nếu giá trị n thoả mãn điều kiện: n chia hết cho 400 hoặc n chia hết cho 4 đồng thời không chia hết cho 100. Viết chương trình nhập số năm n và cho biết năm n có phải là nhuận hay không.